Úshinshi renessans tiykarin jaratiwda mádeniyat siyasatiniń strategiyaliq áhmiyeti: Ilimiy-teoriyaliq hám ámeliy tallaw

Sultanmuratova Sayora To'remurat qizi

Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı studenti

Annotaciya: Bul maqalada Úshinshi Renessans tiykarın jaratıwda mádeniyat siyasatınıń strategiyalıq áhmieti ilimiy-teoriyalıq hám ámeliy jaqtan kompleksli tallanadı. Izertlewde mádeniyat siyasatınıń jámiettiń rawajlanıwı, milliy ózlikti ańlaw, ruwxıy qáwipsizlikti támiyinlew, insan kapitalın rawajlandırıw hám innovaciyalıq rawajlanıwǵa tásiri zamanagóy ilimiy kózqaraslar tiykarında sáwlelendirilgen. Sonday-aq, Jańa Ózbekstanda mádeniyat tarawında ámelge asırılıp atırǵan reformalardıń mazmun-mánisi, olardıń Úshinshi Renessans ideyasın turmısqa engiziwdegi ornı hám xalıqaralıq tájiriybeler menen únlesligi tallanǵan.

Gilt sózler: Úshinshi Renessans, mádeniyat siyasatı, Jańa Ózbekstan, milliy rawajlanıw, mádeniy miyras, ruwxıy qáwipsizlik, insan kapitalı, kreativ ekonomika, mádeniy diplomatiya, innovaciyalar, turaqlı rawajlanıw, milliy ózlik.

Kirisiw

XXI ásirde mámleketlerdiń rawajlanıwı tek tábiyiy resurslar yamasa geografiyalıq imkaniyatlar menen emes, al ilim, bilimlendiriw, mádeniyat, innovaciyalar hám insan kapitalınıń rawajlanıw dárejesi menen belgilenbekte. Jáhán tájiriybesi sonı kórsetedi, jámiyettiń mádeniy potencialı joqarı bolǵan mámleketler ekonomikalıq, siyasiy hám sociallıq jaqtan da turaqlı rawajlanıwǵa erispekte. Usı kózqarastan, mádeniyat siyasatı mámleket strategiyasınıń ajıralmas quram bólegi sıpatında kózge taslanbaqta [2;21].

Ózbekstan tariyxında IX-XII ásirlerde qáliplesken Birinshi Renessans hám XIV-XV ásirlerde júzege kelgen Ekinshi Renessans adamzat civilizaciyasınıń joqarı basqıshlarınan biri sıpatında tán alınadı. Muhammed al-Xorezmiy, Ahmed al-Ferǵaniy, Ábiw Rayxan Beruniy, Ábiw Áliy ibn Sina, Mırza Ulıǵbek, Áliysher Nawayı sıyaqlı ullı oyshıllar jaratqan ilimiy hám mádeniy miyras tek ǵana Shıǵıs emes, al dúnya civilizaciyasınıń rawajlanıwına úlken úles qosqan.Olardıń shıǵarmalarında ilim, ádep-ikramlılıq, estetikalıq oy-pikir hám mámleketlik basqarıw máseleleri tereń sáwlelendirilgen bolıp, búgingi rawajlanıw ushın da áhmietli ilimiy tiykar bolıp xızmet etedi [2;54].

Búgingi Jańa Ózbekstan sharayatında alǵa qoyılǵan Úshinshi Renessans ideyası tariyxıy oyanıw dástúrleriniń logikalıq dawamı sıpatında kózge taslanbaqta. Bul koncepciyanıń bas maqseti – ilim, bilimlendiriw, mádeniyat hám innovaciyalardı úylesikli rawajlandırıw arqalı zamanagóy, básekige shıdamlı hám ruwxıy bárkamal jámietti qurıw bolıp esaplanadı. Bul processte mádeniyat siyasatı tek ǵana milliy qádiriyatlardı saqlaw emes, al zamanagóy kreativ pikirlewdi qáliplestiriw, sociallıq tilekleslikti bekkemlew hám xalıqaralıq maydanda mámlekettiń mádeniy abırayın arttırıwǵa xızmet etetuǵın strategiyalıq faktor sıpatında maydanǵa shıǵadı [3;72].

Globallasıw sharayatında málimleme ağımlarınıń keskin artıwı, ǵalaba mádeniyattıń kúsheyiwi hám sanlı texnologiyalardıń turmısqa tereń kirip barıwı milliy mádeniyattı saqlaw menen birge onı zamanagóy túrlerde rawajlandırıwdı da talap etpekte. Sonlıqtan mádeniyat siyasatı búgingi kúnde tek ǵana kórkem óner yamasa tariyxıy miyrastı qorǵaw quralı emes, al milliy qáwipsizlik, ideologiyalıq turaqlılıq, ekonomikalıq rawajlanıw hám insan kapitalın rawajlandırıwdıń áhmietli strategiyalıq baǵdarına aylanbaqta [3;91].

Mádeniyat siyasatı zamanagóy siyasattanıw, mádeniyattanıw hám mámleketlik basqarıw pánleriniń áhmietli izertlew baǵdarlarınan biri bolıp esaplanadı. Ilimiy ádebiyatlarda ol mámleket tárepinen mádeniy miyrastı qásterlep saqlaw, milliy qádiriyatlardı rawajlandırıw, dóretiwshilerdi qollap-quwatlaw hám jámiettiń ruwxıy rawajlanıwın támiyinlewge qaratılǵan strategiyalıq jumıs sıpatında talqılanadı. Biraq XXI ásir sharayatında mádeniyat siyasatınıń mazmunı sezilerli dárejede keńeydi. Endi ol kreativ ekonomika, sanlı mádeniyat, mádeniy diplomatiya, innovaciyalıq rawajlanıw hám turaqlı rawajlanıw menen tıǵız baylanıslı bolǵan kóp qırlı sistema sıpatında qaralmaqta [5;82].

Amerikalı ekonomist Geri Bekker tárepinen alǵa súrilgen insan kapitalı teoriyasına muwapıq, bilimlendiriw, mádeniyat hám ruwxıy rawajlanıwǵa baǵdarlanǵan investiciyalar ekonomikalıq ósiwdiń eń áhmiyetli faktorlarınan biri esaplanadı. Sonday-aq, Robert Putnamnıń sociallıq kapital teoriyasında jámiyette óz ara isenim, birge islesiw hám puqaralıq belsendiliktiń qáliplesiwinde mádeniyattıń ayrıqsha ornı atap ótiledi.

Úshinshi Renessans koncepciyasınıń teoriyalıq tiykarı da ilim, bilimlendiriw hám mádeniyattıń óz-ara integraciyasına tiykarlanadı. Renessans túsinigi tariyxtan insan oy-pikiriniń erkinligi, ilimiy izleniwlerdiń rawajlanıwı, kórkem óner hám ádebiyattıń rawajlanıwı menen baylanıslı bolgan. Sol sebepli Úshinshi Renessanstı qurıwda mádeniyat siyasatınıń wazıypası tek ǵana tariyxıy miyrastı saqlaw menen sheklenbeydi. Ol zamanagóy dóretiwshilik ortalıqtı jaratıw, jaslardıń estetikalıq talǵamın arttırıw, ilimiy hám kórkem pikirlewdi rawajlandırıw, milliy ózlikti bekkemlew jáne global mádeniy mákanda Ózbekstannıń múnásip ornın támiyinlewdi de óz ishine aladı [6;39].

XXI ásirde mámleketler arasındaǵı báseki endi tek ǵana tábiyǵıy baylıqlar yamasa áskeriy potencial menen emes, al ilim, bilimlendiriw, mádeniyat, kreativ ekonomika hám insan kapitalınıń rawajlanıw dárejesi menen belgilenbekte. Usı kózqarastan, mádeniyat siyasatı mámlekettiń “jumsaq kúsh” (soft power) potencialın arttırıwshı, milliy ózlikti bekkemlewshi hám jámiettiń intellektuallıq rawajlanıwın támiyinlewshi strategiyalıq faktor esaplanadı.

Úshinshi Renessans koncepciyasınıń tiykarǵı maqseti – ilim, bilimlendiriw, mádeniyat hám innovaciyalardıń úylesimliligin támiyinlew arqalı Ózbekstandı rawajlanǵan mámleketler qatarına alıp shıǵıw bolıp esaplanadı. Bul processte mádeniyat siyasatı tek ǵana kórkem óner hám mádeniy miyrastı rawajlandırıw menen sheklenbeydi. Ol jámiyettiń ideologiyalıq turaqlılıǵı, puqaralardıń milliy ózligine sadıqlıǵı, dóretiwshilik potencialınıń rawajlanıwı hám innovaciyalıq pikirlewdiń qáliplesiwine xızmet etedi [8;62].

Búgingi Úshinshi Renessans bul ullı ilimiy hám mádeniy miyrastı zamanagóy innovaciyalar menen úylestiriwdi názerde tutadı. Tariyxıy miyrastı qásterlep saqlaw tek ǵana muzeylerde eksponatlardı saqlaw emes, al onı sanlastırıw, ilimiy izertlew, xalıqaralıq kólemde úgit-násiyatlaw hám jas áwladtıń sanasına sińdiriw arqalı ámelge asırılıwı kerek.YUNESKOnıń Dúnya júzilik miyrası dizimine kirgizilgen Samarqand, Buxara, Xiywa hám Shahrisabz sıyaqlı tariyxıy qalalar Ózbekstannıń mádeniy potencialın dúnyaǵa kórsetetuǵın áhmietli orınlar bolıp esaplanadı. Bul obektler ilimiy turizm, mádeniy diplomatiya hám ekonomikalıq rawajlanıw ushın úlken imkaniyat jaratpaqta [7;19].

Tariyxıy miyrastı zamanagóy texnologiyalar tiykarında basqarıw hám úgit-násiyatlaw Úshinshi Renessanstıń áhmietli talaplarınan biri bolıp tabıladı.Dúnyanıń rawajlanǵan mámleketleri tájiriybesi mádeniyat siyasatınıń ekonomikalıq rawajlanıwǵa tikkeley tásir kórsetetuǵının tastıyıqlaydı.

XX ásirdiń ekinshi yarımında Qubla Koreya mádeniyattı milliy rawajlanıw strategiyasınıń tiykargı bagdarlarınan birine aylandırdı. Nátiyjede K-pop, koreys kino, serialları hám zamanagóy kórkem óner ónimleri jáhán bazarında úlken tabısqa eristi. Búgingi kúnde “Korean Wave” (Hallyu) mámleket ekonomikası hám xalıqaralıq imidjiniń áhmietli faktorına aylanǵan [8;39].

Yaponiyada milliy dástúrler hám zamanagóy texnologiyalar únles rawajlandırıldı. Anime, manga, dizayn hám mádeniy turizm mámleket ekonomikasınıń áhmietli tarmaqlarınan birine aylandı.

Franciya mádeniyattı mámleketlik siyasattıń tiykarǵı baǵdarı sıpatında rawajlandırıp, muzeyler, teatrlar hám tariyxıy esteliklerdi saqlaw arqalı dúnyanıń eń iri turizm oraylarınan birine aylandı.

Ullı Britaniyada kreativ industriyalar ekonomikanıń eń tez rawajlanıp atırǵan tarawlarınan biri esaplanadı. Kino, muzıka, dizayn hám sanlı kórkem óner millionlaǵan jumıs orınların jaratpaqta.

Usı tájiriybeler sonı kórsetedi, mádeniyattı qárejet emes, al uzaq múddetli investiciya sıpatında kórgen mámleketler joqarı ekonomikalıq nátiyjelerge erisken.

Sońǵı jılları Ózbekstanda mádeniyat tarawın rawajlandırıw boyınsha keń kólemli reformalar ámelge asırılmaqta. Muzeyler, teatrlar, kitapxanalar hám mádeniyat oraylarınıń jumısı modernizaciyalanbaqta. Materiallıq hám materiallıq emes mádeniy miyrastı saqlaw, folklor kórkem ónerin rawajlandırıw, milliy ónermenchilikti qollap-quwatlaw boyınsha mámleketlik baǵdarlamalar ámelge asırılmaqta.Sonday-aq, xalıqaralıq mádeniy festivallar, kitap yarmarkaları, teatr festivalları hám kórkem óner forumları Ózbekstannıń xalıqaralıq mádeniy maydandaǵı abırayın arttırıwǵa xızmet etpekte.Mádeniyat hám turizm baǵdarlarınıń óz-ara integraciyası ishki hám xalıqaralıq turizmdi rawajlandırıw, jańa jumıs orınların jaratıw hám aymaqlardıń ekonomikalıq potencialın arttırıwǵa unamlı tásir kórsetpekte [4;219].

Juwmaqlaw

Jáhán kólemindegi izertlewler mádeniyattıń ekonomikalıq hám sociallıq rawajlanıwǵa sezilerli tásir kórsetiwin tastıyıqlaydı. YUNESKO maǵlıwmatlarına bola, mádeniy hám kreativ industriyalar dúnya ekonomikasınıń áhmietli strukturalıq bólegin qurap, millionlaǵan adamlardı jumıs penen támiyinleydi. Ásirese, bul tarawda jaslar hám hayal-qızlardıń bántligi joqarı úlesti ieleydi.

Birlesken Milletler Shólkeminiń Turaqlı rawajlanıw maqsetleri sheńberinde mádeniyat sapalı bilimlendiriw, turaqlı qalalar, ekonomikalıq ósiw hám sociallıq inklyuziyanı támiyinlewshi áhmietli faktor sıpatında tán alınadı.

Ózbekstanda da xalıqtıń úlken bólegin jaslar quraytuǵını mádeniyat siyasatın insan kapitalın rawajlandırıw menen úzliksiz baylanıstırıw zárúrligin kúsheytedi. Jaslardıń teatr, muzey, kitapxana, kórkem óner mektepleri hám kreativ oraylarǵa tartılıwı olardıń estetikalıq talǵamı, sın kózqarasın hám innovaciyalıq potencialın rawajlandırıwǵa xızmet etedi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar dizimi

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar publish, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni. – Toshkent, 2022.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
4. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2018.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarda madaniyat va san’at sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi normativ-huquqiy hujjatlari. – Toshkent.
6. UNESCO. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Paris: UNESCO, 1972.
7. UNESCO. Culture: 2030 Indicators. Paris: UNESCO Publishing, 2019.

8. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. 3rd ed. Chicago: The University of Chicago Press, 1993.